

Dižkoks manā īpašumā – kā atpazīt un pasaudzēt

Nodrošinot aizsargājamo dabas teritoriju uzraudzību, Dabas aizsardzības pārvaldes valsts vides inspektori ik pa laikam konstatē dižkokiem nodarītos kaitējumus – pārāk tuvu īstenota būvniecība, bojātas (piemēram, apertas) saknes, pārmērīgi apzāgēts koka vainags, nocirsts koks bez saskaņojuma. Daļā gadījumu pārkāpumi veikti, neapzinoties koka statusu un zemes īpašnieka atbildību un pienākumus šī koka saglabāšanā.

Dižkoku veidošanās un aiziešana bojā ir dinamisks process – ik gadu dižkokam atbilstošos parametrus sasniedz apmēram 200 jaunu koku, un apmēram tāds pats skaits arī aiziet bojā ne tikai cilvēku saimnieciskās darbības rezultātā, bet arī no vecuma, uguns, vēja vai plūdu rezultātā, kukaiņu, baktēriju vai sēņu ietekmē, kā arī dzīvnieku dēļ.

Ne visi Latvijas dižkoki ir apzināti un apzīmēti ar speciālām zīmēm. Tādēļ, uzsākot jebkādus darbus vecu un lielu koku tuvumā, svarīgi ir pārliecināties, vai tie jau nav sasnieguši dižkoka izmērus.

Saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu par dižkokiem kļūst visu sugu koki, kas sasnieguši likumā noteiktos izmērus. Uz tiem attiecas visas dižkoku aizsardzības prasības, pat, ja tie nav reģistrēti dabas datu pārvaldības sistēmā “Ozols”, vai iekļauti novadu teritorijas plānojumos.

Kādas prasības jāievēro?

Visi dižkoki – gan reģistrēti, gan vēl neregistrēti – un teritorija ap kokiem vainagu

projekcijas platībā, kā arī 10 metru platā joslā no tās (mērot no aizsargājamā koka vainaga projekcijas ārējās malas) ir aizsargājami koki – dabas pieminekļi (2016.gada 16.marta MK noteikumu Nr.264 “Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”).

Aizsargājamo koku teritorijā aizliegts:

1. veikt darbības, kas var negatīvi ietekmēt aizsargājamā koka augšanu un dabisko attīstību;
2. novietot lietas (piemēram, būvmateriālus vai malku), kas aizsedz skatu uz koku, ierobežo piekļuvi tam vai mazina tā estētisko vērtību;
3. mainīt vides apstākļus – ūdens režīmu un koka barošanās režīmu;
4. iznīcināt dabisko zemsedzi.

Aizsargājamā koka nociršana un novākšana pieļaujama tikai gadījumos, ja tas kļuvis bīstams un nav citu iespēju novērst bīstamības situāciju, piemēram, apzāgēt zarus, izveidot atbalstus. Par zemes īpašnieka pienākumiem vairāk var lasīt pārvaldes tīmekļvietnes www.daba.gov.lv sadaļā “Dabas pieminekļi - aizsargājamie koki jeb dižkoki”

Ir vai nav dižkoks?

Latvijā šobrīd apzināti vairāk nekā 15 tūkstoši valsts nozīmes dižkoku, kas aug uz valsts un pašvaldību zemes, kā arī privātpersonu un juridisku personu īpašumos. Lielākā daļa no tiem ir ozoli, liepas un priedes, taču dabas daudzveidībai tikpat svarīgi ir arī citu sugu dižkoki – vīksnas, vītoli, oši, kadiķi un citi. Lai gan populārākās dižkoku sugas, kas oficiāli reģistrētas, ir parastais ozols (*Quercus robur*), parastā priede (*Pinus sylvestris*) un parastā liepa (*Tilia cordata*), par aizsargājamu dabas pieminekli var kļūt ikvienas sugas koks, kas ir sasniedzis normatīvajos aktos noteikto garumu vai stumbra apkārtmēru.

Oficiālajā valsts reģistrā iekļautajiem dižkokiem tiek piestiprināta atpazīstamības zīme – ozollapa uz zaļa fona. Taču pat, ja šīs zīmes nav, koks ir aizsargājams, ja atbilst dižkoka izmēram.

Lai noskaidrotu, vai koks ir aizsargājams, vispirms nepieciešams uzmērīt tā apkārtmēru 1,3m augstumā no sakņu kala. Dižkoku mēri katrai koku sugai atšķiras. Piemēram, Eiropas segliņš (*Euonymus europaeus*) par dižkoku kļūst, kad tas ir sasniedzis viena metra apkārtmēru, bet papelei ir jāizaug līdz 5 metru apkārtmēram.

Ja koka apkārtmērs atbilst valstī noteiktajam konkrētās sugas dižkoka izmēram, vērts pārbaudīt, vai tas jau ir reģistrēts valsts oficiālajā reģistrā un iekļauts dabas datu pārvaldības sistēmā “Ozols” (ozols.gov.lv/pub). Visērtāk sistēmā būs orientēties pēc konkrēta kadastra numura vai ar datora peles palīdzību, kartē atrodot koka atrašanās vietu.

Ja koks vēl nav reģistrēts, par to var noziņot pārvaldes tīmekļvietnes www.daba.gov.lv

sadaļā “Pieteikt dižkoku”. Šajā sadaļā pieejams skaidrojums un video gan par to, kā pieteikt jaunu dižkoku iekļaušanai valsts oficiālajā dižkoku reģistrā, gan arī pamācība, kā pareizi nomērīt koka apkārtmēru un cik resnam vai garam ir jābūt katras sugas kokam, lai to uzskatītu par dižu.

Vai drīkst nocirst dižkoku?

Ikviens koks ir sargājama dabas bagātība. Īpašnieks bez saskaņošanas savā mežā drīkst cirst vien kokus līdz 12 cm diametrā, bet ārpus meža, tostarp pie mājas, – līdz 20 cm diametrā. Resnākiem kokiem mežā nepieciešama Valsts meža dienesta atļauja, savukārt ārpus meža – pašvaldības atļauja. Ja koks sasniedzis dižkoka apmēru, papildu nepieciešams rakstisks saskaņojums ar Dabas aizsardzības pārvaldi.

Dižkoka sakopšanai atļauju nevajag. Taču, lai darbi nekaitētu kokam, tos labāk uzticēt profesionālam arboristam. Dižkoki ir viena no Latvijas dabas vērtībām. Tie ir aizsargājami, jo kalpo kā mājvieta daudzām retām un aizsargājamām sugām, un ir saistīti ar vēstures notikumiem, kā rezultātā dažiem no tiem ir arī kultūrvēstures vērtība. Saudzēsim kopā!

Jautājumu gadījumā aicinām sazināties ar Dabas aizsardzības pārvaldes speciālistiem savā reģionā: www.daba.gov.lv/lv/regionalas-administracijas

Video “Dižkoki. Atrast, pastāstīt, saglabāt”.

